

MEZEY BARNA

*egyetemi tanár**SZE Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar^[1]*

Uradalmi tömlöcügy Magyarországon

ABSZTRAKT

Az úriszék a 18-19. század Magyarországnak a köznép számára sokáig egyetlen bírói fóruma, melynek vérhatalommal rendelkező székei kötelezően üzemeltették tömlöceiket. A kor általános jelensége a börtönbüntetés térnyerése, melyet az eredetileg befogottak őrzésére, vattatására létesített uradalmi tömlöcökben hajtottak végre. Ennek a folyamatnak fontosabb jellemzőit foglalja össze a tanulmány.

Kulcsszavak: büntetési rendszer ■ börtönbüntetés ■ uradalmi tömlöc
■ igazságszolgáltatás ■ úriszék ■ fogházjavítás

A 17-18. században és a 19. század első felében az igazságszolgáltatás mennyiségi hangsúlya egyértelműen az úriszékekre esett. A bírósági fórumrendszer elemeinek többsége a kiváltságosokat szolgálta; a társadalom közel kilencven százalékát jelentő közrendűek (főként jobbágyok) törvénykezése a jogszokások zónájában és az úriszékek gyakorlatában realizálódott. A közrendűek büntetőügyeiben többnyire az uradalmi törvénykezési fórumok, közöttük is elsősorban az úriszékek jártak el. A pallosjoggal bíró úriszékek kötelező módon tartottak fenn tömlöcöket. A nagybirtokosok igazságszolgáltatása a lehető legkevesebb vesződséggel és a lehető legolcsóbban igyekezett megoldani a büntető törvénykezés feladatát. Ennek megfelelően, a bonyolult, költséges, sok vesződséggel járó tömlöcön nem sokat fejlesztettek. Inkább halálbüntetést vagy verést alkalmaztak, mint szabadságvesztés-büntetést – tartja általában a szakirodalom.^[2] Ezzel szemben tudjuk, hogy a 17. század közepétől a börtönbüntetés (párhuzamosan a testi büntetésekkel) az úriszéki (tehát a mindennapi) büntető gyakorlatban bevett szankciónem lett. A 16. században a tömlöcöztetés még valóban viszonylag ritka, hiszen

[1] ORCID ID: 0000-0002-2234-9452

[2] Nemes, 1987, 7.

az a jobbágyot a robottól vonta volna el, de a 17. századra „a földesúri börtönök megtelnek rabokkal”.^[3] Varga Endre arra is utal, hogy a bebörtönzést korábban is alkalmazták, igaz, bíróságon kívüli, fegyelmező eszközként.^[4] Ezzel kapcsolatban egyértelművé kell tenni, hogy a börtön, a tömlöc története csak kevésbé vizsgálható a nemesi-rendi jog tükrében, hiszen, mint ismert, a nemesi előjogainak értelmében letartóztatni vagy fogva tartani, különösképpen börtönbüntetéssel sújtani csak rendkívüli körülmények között lehetett. Így a politikai célú fogva tartástól, az államfogságtól eltekintve nem igazán található a büntetőjog eszköztárában a börtön. Ezzel szemben a közrendűek szankciórendszerének folytonos eleme, a 16. századtól állandósuló intézménye a tömlöc. Eckart Ferenc igazolta, hogy egyes bűncselekmények (például a lopás) megítélésének enyhülésével az akasztófát mindegyre a bot és a vas váltotta fel, mely a 18. századra előkészítette a börtönbüntetés csöndes térnyerését. Hajdú Lajos azt hangsúlyozta, hogy a kegyelmi aktusoknak nagy szerepe volt a börtönbüntetés terjedésében, különösen a 18. században nem kevésbé utilitarista szempontok érvényesítése, a munkaerő kinyerése okán gyakorlattá lett a halálos ítéletek kegyelemből rabságra változtatása, mely egyben a közmunkás kezek szaporítását is biztosította.^[5]

Állítható, hogy a magyar szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának alapjai a közrendűekkel szembeni büntető praxisban alakultak ki, miként itt és ezért érlelődtek meg a fogházjavítás eszméi is. A kisebb lopások büntetése a közrendűekre nézve a 18. században már rendszerűen a börtön és mellette a férfiaknál a botozás, nőknél a korbácsütés, meghatározott számban és alkalommal.^[6] Kállay István viszont úgy véli, hogy bár kétségtelen, hogy a szabadságvesztés-büntetés elterjedése a 17. század közepétől regisztrálható, még a 18. században is vonakodnak az uradalmak annak kiszabásától. Nem annyira alkalmatlansága okán, hanem mert kevés, tömlöcként használható helyiség állt rendelkezésükre.^[7]

A tatai úriszéken 1823-ban a lólopás büntetése egyévi fogság, száraz böjt és negyedévenkénti pálcaütések volt.^[8] A pannonhalmi úriszék az ökörtolvajlást három hónapig tartó vasban teljesítendő munkával büntette, s annak letöltését követően is csak kezeséggel hagyhatták el az elítéltek a börtönt.^[9] A lósi úriszéken 1623-ban másfél oldal szalonna ellopásának ára féléves, vasban eltöltendő rabság és 60 pálcaütés volt.^[10] Az úriszéki büntető ítélkezésben a 16. század végétől megszaporodó szabadságvesztés-büntetések többnyire határozott időre szóltak, általában 1-4 esztendőre. A peranyagokban a három vagy négy esz-

[3] Varga, 1958, 22.

[4] Varga, 1958, 22.

[5] Hajdú, 1996, 159.

[6] Eckhart, 1954, 102.

[7] Kállay, 1985, 297.

[8] Eckhart, 1954, 95.

[9] Eckhart, 1954, 100.

[10] Eckhart, 1954, 102.

tendeig szóló „fogság” (1582),^[11] illetve a „két esztendeig való vas” (1654),^[12] „új esztendő napig poenitetntiat tartson vasban itt a várban” (1628),^[13] illetve „a dominus magistratus fogságában esztendeig viselje a vasat” (1648)^[14] kifejezések igazolják a határozott időre szóló szabadságvesztés-büntetés terjedését.

A szőlőhegyen a pincéket fosztogató, megfogott kóborló határőrszökevényt a szalónaki úriszék 1682. április 9-én ítélete szerint „három vagy négy esztendeig” tartó fogsággal szentenciázták, a földesúr akarata szerint.^[15] A pannonhalmi uradalom úriszéke 1654. február 23-án, Győrben a jobbágyokat „tolvaj módon” fosztogató kóborlót, bár halált érdemelt volna, miután a károsulttal „megalkudott”, „két esztendeig való vasra ítéltetett, úgy hogy elsőben megpálcáztassék, eltelvén pedig az két esztendő, jó kezesség alatt elbocsáttassék”. A szabadlára helyezés feltételes volt: ha ugyanis „ehhez hasonló esetekben tapasztaltatnék, minden törvény nélkül kerékre vetessék”.^[16] A tolvajsággal, lólopással és orgazdasággal úriszék elé állított Tatár János és Vince Gergely ügyében, 1628. július 15-én hozott ítélet szerint az úriszék tisztító esküre kötelezte a vádlottakat. Az eskütársak megérkezésétől és esküjétől függően menekülnek az akasztástól. Vince azonban ez esetben is „új esztendő napig poenitetntiat tartson vasban a várban”^[17], ami esetünkben, tekintve a július 15-én kelt ítéleti dátumot, fél esztendő rabságot jelentett. A két kas méhet tolvajló jobbágy 1648. október 12-én datált szentencia szerint „esztendeig viselje a vasat, ezalatt négy pénteken megpálcáztassék”.^[18] A nyéki úriszéken a 15 év körüli elkövetőt kancalopásért „esztendő akkorig fogságban vasban tartó” ítéletet kapott.

A tömlőcbüntetés terjedésének másik bűncselekmény-katalizátora a szitkozódás, káromkodás bűncselekménye volt. A késő középkor súlyos, halálra szóló büntetése helyett a 17-18. századra elterjedt a bittal, pénzbüntetéssel együtt kiszabott börtön. „Mivel az istentelen és kárhozatos szitkokért, és káromkodásokért Istennek mindennapi ostorozó példáit halljuk, és experiáljuk, annak okáért valaki ennekutánra azokkal él, úgymint »ördög teremtette«, és más hasonlókkal, először az helybeli fogságban tartatván, az legelső innep vagy vasárnapig az egész mise és praedicatio alatt az kézi kálodában tartassék, ha másodsor, az várban vasat viseljen egy holnapig, fizessen florenos 12, arra az szentegyházra, azkire deputálják az tisztartók, ha harmadsor, minden irgalmasság nélkül az hohárral kisöpröztessék abbul az fallibili, másoknak

[11] Varga, 1958, 67.

[12] Varga, 1958, 377.

[13] Varga, 1958, 563.

[14] Varga, 1958, 705.

[15] Varga, 1958, 67.

[16] Varga, 1958, 377.

[17] Varga, 1958, 563.

[18] Varga, 1958, 705.

tanúságokra, és példájokra.”^[19] Ugyanerről tanúskodnak a tatai és a radványi úriszékek fennmaradt iratai is.^[20]

A tömlöcbüntetés elterjedtségét jelzi a tömlöcváltság is. Az uradalmi tisztek a tömlöcbüntetés tényleges kiszabása és végrehajtása helyett, a büntetés fejében tömlöcváltságot szedtek, miként a pápai uradalomban felvett 1651. évi tanúvallomás bizonyítja: „az hajdúk az úr ő nagysága pusztáján vadakra találván behozták, az váltsága lévén tizenöt forint”, melyet „a várőrző hajdúknak cedált az szokás szerint”.^[21] A tömlöctartás fejében az uradalom börtönében rabsági illetéket is szedtek, melyet a büntetés letöltését követően, szabadon bocsátása fejében kellett megfizetnie a rabnak.

A szabadságvesztés-büntetésre szóló ítéletek rendszerint a pusztza fogság elrendelésén túl további végrehajtási körülményre is utaltak. Önmagában a „vasra” ítélet is jelezte a tömlöcbe vetettek megbilincselését és a büntetés bilincsben történő letöltését. Amennyiben jobbító szándékból vagy a büntetés súlyosbításaként a bíróság a tömlöckörülmények további sanarítását látta jónak, az ítéletben szóltak erről is. Így például, ha szükségesnek látták, hogy a rabot tömlöcötzetésekor, büntetése kezdetén „elsőben megpálcáztassék”,^[22] vagy éves büntetése letöltése alatt „négy pénteken megpálcáztassék”.^[23] Kállay természetes elemként tekintett a börtönbüntetés sanarítására, sőt ő úgy látta, hogy a szabadságvesztés, mint büntetésnem, „több irányú joghátrányt jelentett, mert legtöbb esetben vasban végzett – olcsó munkaerőt jelentő – közmunkával [...] párosult”.^[24]

Az úriszéki büntető praxis jellegzetes intézménye volt a kezességre elbocsátás. Ezzel persze a kezes is sokat kockáztat, egyben azonban a felelőssége jelentős az elbocsátott visszatartásában, bűnelkövetéstől tartóztatásában. A kezesség egyik jellegzetes esete volt, amikor a tisztító esküvel akasztástól szabadult, de a két esztendő kemény vasban letöltött elítéltet azzal a feltétellel bocsátották ki a tömlöcből, hogy „amennyiben „ehhez hasonló esetekben tapasztaltatnék, minden törvény nélkül kerékre vetessék”. Vagyis, az újabb törvényszegés (a bűnisméltés) esetére kilátásba helyezték a halálos ítélet azonnali végrehajtását, minden további formális eljárás lefolytatása nélkül.”^[25]

Az úriszéki büntető ítélezésben kiszabott szabadságvesztés-büntetések letöltésének színtere az uradalom tömlöce. Ezt olykor nevesítik az ítéletek („a dominus magistratus fogságában”)^[26], többnyire azonban természetesnek tekinti

[19] Csejthei uradalmi rendtartás 1661-ből. Az csejtei jószágban, levő némely abusosoknak sublatiójára való edictumok. Ld. Gazdaságtörténelmi Szemle, 1899, 235.

[20] Eckhart, 1954, 131.

[21] Varga, 1958, 577.

[22] Varga, 1958, 377.

[23] Varga, 1958, 705.

[24] Kállay, 1985, 297.

[25] Varga, 1958, 377.

[26] Varga, 1958, 705.

a bíróság a helyi tömlöc igénybevételét és megelégszik a börtönbüntetés rögzítésével. Néha még a konkrét épületre is történik utalás, miként Vince Gergelyre vonatkozóan rendelkezett 1628. július 15-én a pápai úriszék, hogy a vasban előírt poenitentiat „a várban” teljesítse.^[27] Szerencsésebb esetben a börtönnek volt külön épülete, ami a 18. századtól nem volt ritka, főként városi létesítményként. Az óbudai uradalmi tömlöc leírása – melyről Gföller Jakab kamarai építész készített felmérést 1774-ben, – az egyszerű feudális háromegységes (egy helyiség a fogolynak, egy az őrnök, egy pedig előtérként, esetleg a pince földalatti tömlöcként) konstrukció ismétlődéséről számolt be. Az első egységben az első helyiség a hajdú lakása volt, a második a fogda („Arrest”), alatta föld alatti zárka („Kerker”). Utána jött egy ismételt háromegységes blokk (egy közös füstökonyhás előtér, egy őrszoba és egy föld alatti carcer), a harmadik tömbben azonban már csak két egység volt, az ún. régi fogda és a föld alatti tömlöc helyiség. A konstrukció a városokban kialakult építkezési gyakorlat, a fogda és a tömlöc elkülönülését mutatja. Nemes Márta írja, hogy jóllehet ez a szerkezet tökéletlen, mégis több helyen előfordult. A Furttentbach által ajánlott, folyószóval összekapcsolt rendszer kiépítésére nem került sor, még az 1838-as árvíz utáni helyreállításkor sem. Ekkor egy déli szárnyat is felépítettek, ez azonban semmivel sem különbözött a száz évvel korábban épített északi szárnytól.^[28] A tömlöcök befogadóképessége többnyire csekély. A pécsi püspöki uradalom négy-öt befogottat tudott fogadni, évente legfeljebb két tucat rabsemély kezelésére volt alkalmas.^[29]

Bárhon is legyen a tömlöc, az bizonyosnak látszik, hogy azon belül sem fokozatok kialakítása, sem szisztematikus elkülönítés nem létezett. Az áldatlan fogvatartási körülmények (sötétség, levegőtlenység, éhezés, szenny, nedvesség) és a súlyosbító intézkedések (kaloda, bilincs, böjt, botozás) a börtönt a legsúlyosabb büntetések szintjére emelte. A 19. században a 9 havi vagy annál hosszabb időtartamú szabadságvesztés-büntetést az úriszéki büntetőgyakorlatban már halálbüntetéssel egyenértékű szankciónemek tekintették.^[30] Nem tekinthetjük hát közömbösnek az uradalmi tömlöcök állapotának vizsgálatát, tekintettel arra, hogy a 18-19. században már felbukkan a börtönépítés gondolata, és a fogházjavító mozgalom hatására a rabtartási körülmények javításán is gondolkodnak a szakemberek. A reformkorra szinte napi igazságügyi programmá vált a tömlöcügy (ha nem is reformja, de legalább) ellenőrzése. Új eszmék és felfogások jelentek meg a tömlöcügyben, melyek halványan átszűrődtek a megyei apparátus mindennapjaiba is.

*

1837-ben Zala vármegye közgyűlése elhatározta a vármegye területén működő uradalmi tömlöcök felülvizsgálatát. Bizottságokat küldött ki a vármegyebéli, vérhatalommal bíró uradalmak tömlöceinek állapotfelmérésére, működésének

[27] Varga, 1958, 563.

[28] Nemes, 1987, 7.

[29] Hajdú, 1985, 102-103.

[30] Kállay, 1985, 297.

ellenőrzésére.^[31] A Lenti, Alsólendva és Bellatinci uradalom tömlöceinek vizsgálatára kiküldött bizottság az 1839-ben végzett munkájáról az 1841. március 8-i közgyűlés elé tette le jelentését.^[32] A bizottság feladata egyértelműen volt megszabva. „A Megyebéli Vérhatalommal bíró Uradalmak Tömlöczeit, mind a bennök raboskodóknak biztos megőrzése, úgy a raboskodók egészsége fenntartása tekintetében, úgy elkerítettev vannak e?” megvizsgáltassék, s „azoknak mely karban létekről jelentésüket” a biztosok megtegyék. Ennek alapján foglalták össze tapasztalataikat a kiküldöttség tagjai, illetve tették meg javaslataikat az esetleges módosításokra. A zalalövői járást felmérő kiküldöttség tagjai Bertalan Pál főszolgabíró, Tóth Antal főmérnök és Fleischacker József vármegyei főorvos voltak.^[33]

A bizottmány összegzése szerint Lenti mezővárosában a tömlőc a régi várban működött. A várat posvány vette körül, aminek következtében a levegő nem volt túl egészségesnek mondható. A tömlőc részben föld alatt, részben fölötté volt található. A bizottság jelentése szerint állítólag már nem nagyon tartottak benne foglyokat, azokat leggyakrabban átküldték Lendvára. Ha éppen Lenti városában tartottak törvényszéket, a rabokat átkísértetik a lendvai tömlőcből. A bizottság mégis úgy vélte, hogy az uradalom legalább alkalmanként, de igénybe veszi a várbéli tömlőcöt, ezért nem mulasztotta el elvégezni annak vizsgálatát. Megállapította, hogy a tömlőc cellái „rendes ablakok nélkül lévén, sötétek, azokat a szellő sohase járhatván keresztül, rekkentek, 's nedvesek is, s így a raboknak egészsége, ha azokban tartatnának folyvást, veszedelemben lenne, emellett bennök kályha nem lévén, azokat fűteni se lehetett soha, ezért a kevesebb számú rabok, ha téli időben azokban tartatnának, a hidegnek s a megfagyásnak is ki lenne téve, s íg még életök is veszedelemben forognának”.

A biztonságról döbbenettel szólt a deputatio, hiszen, mint megállapították, a várban az őrség elhelyezésére nem volt mód, nem volt őrszoba se. Éjszakára a rabokat egyszerűen bezárták és otthagyták, minden különösebb felügyelet nélkül. A falak biztonságosnak tűntek, de ha valaki valahogyan kinyitotta volna az ajtókat, semmi sem akadályozhatta volna meg a rabokat abban, hogy egyszerűen elsétáljanak. Ez a helyzet korántsem volt idegen a gyakorlattól: a korabeli praxisnak megfelelően az őrzés nem volt folyamatos (a foglárnak, börtönőrnek másfelé volt dolga, például rabkíséréssel volt elfoglalva), így a szökések sem voltak ritkák. Gyakran kaptak segítséget a fogvatartottak kívülről, vagy akár a személyzet köréből; olykor zártöréssel jutottak ki. A tömlőcként használt épületek állagának és őrségbiztonságának kitűnő bizonyítéka a gyakori „megásásos” szökés, a börtön falának kibontása, aláásása. mely akár többek szabadulását is segítette, példának okáért 1782-ben az újvidéki tömlőcből hatan jutottak így szabadságra.^[34]

[31] Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára. IV.1. Zala Vármegye nemesi közgyűlésének iratai, a. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1837 november 13.No2441.

[32] MNL ZML IV.1. a.1837 No776.

[33] Jelentése a kiküldötteknek Zalalövői járásban a Vérhatalommal bíró Lenth, Alsó Lendvai és Bellatinci Uradalmak Tömlöczeit megvizsgálásáról. MNL ZML IV.1. b. Közgyűlési iratok 1841.No776.

[34] Hajdú, 1985, 102.

A vizsgálati jelentés sommázata tükrözte a korabeli reformfelfogást: „Az Emberiség azonban megkívánná, hábár valaki vétkes, akár hosszabb időre bezáratik is, hogy annak se egészsége, se élete ne veszedelmeztesse”. Erre s a tūrhetetlen biztonsági körülményekre tekintettel a kiküldöttség a lenti várbéli négy „lyuktömlöcöket” teljesen alkalmatlannak nyilvánítja a korszerű működésre. Ezért a küldöttség tagjai felszólították a főbírót alkalmas tömlöc építtetésére.^[35]

Az alsólendvai uradalom tömlöce is várban működött, melyet azonban 5-6, egymástól elhatárolt és elszigetelt helyiségben létesítettek. Különösen a „Torony alatti 2 és a mellet és mögötte található »kamra-formájú« tömlöcök működnek”. A nőket a kapus hajdú melletti szobában helyezték el, mely helyiségben kályhát is találtak a biztosok. Minden magántömlöcnek saját faajtaja volt, ezek zárják rekeszeikbe a rabokat. A rabok „magokra vannak bízva”, hiszen az egész várbéli tömlöcegyüttesnek egyetlen öre volt, a már említett hajdú. A rabok saját maguk által ácsolt ágyon feküdtek, melynél a bizottság szerint a katonáktól is ismert prices jobb volna. Arra szalmát raktak. Szám szerint néha 30-40 rab is volt a tömlöcben. Ezeket naponta egyszer, külön-külön eresztette ki a felügyázó szűkségre. Ő is kísérte a rabokat munkára (addig a többiek őrizet nélkül maradtak börtönükben). Nem véletlen, hogy számos szökés esetét jegyezték fel.^[36] A kecskeméti börtönből Balogh András 1815-ben szintén megásással megszökött, és ezt egy évvel utóbb, újabb bűncselekmények elkövetésével együtt rovására írták egy újabb eljárásban.^[37]

A bellatinci uradalom tömlöce is az uradalomközpont várában volt. Amit a bizottság szinte lelkenedezve üdvözöl mint kiváló megoldás, az nem más, mint a klasszikus középkori tömlöckonstrukció megvalósulása. A tömlöc mellett volt ugyanis a hajdú szobája, melyet az elzártaktól csupán egy vasrács választ el. A tömlöc megközelítése a hajdú szobáján át volt lehetséges, tehát fölöttébb nehéz lett volna megszökni. Magának a tömlöcnek volt ablaka, tehát egészségesnek tekintették, mert ily módon szellőztethető és világos volt. A hajdú szobájában vaskályhával fűtöttek, mely télen a rácson keresztül melegítette a tömlöcöt is. A bizottság tehát elismeréssel állapította meg, hogy ez a tömlöc egészséges is és biztonságos is! A vizsgálat idején ennek az „eszményi” tömlöcnek két rabja volt.^[38]

A 19. század vármegyei börtönügyi felfogásáról sok mindent elárul ez a jelentés. Mindenesetre felbukkantak már benne az új áramlatok, a reformkor oly jellemző fogházjavító mozgalmának halvány körvonalai.^[39] A biztonságos őrzés mellett amiatt aggódott a vármegye közönsége és arról vizsgáldtak a biztosok, hogy vajon a tömlöckörülmények mennyiben veszélyeztetik a rabok egészségét, s lehetőség szerint keresztülvezethetők-e az elkülönítés elvárásai. Ők akkor még

[35] MNL ZML IV.1. 1841.No776 Lenth.

[36] MNL ZML IV.1. 1841.No776 Alsó-Lendva.

[37] Gál, 1984, 118.

[38] MNL ZML IV.1. 1841.No776 Bellatincz.

[39] Mezey, 2018, 271-279.

nem tudták, ám hamarosan eljött az idő, amikor az 1848-as áprilisi események sodrában eltörölték az úriszéket, a földesúri joghatóságot, s ezzel megszűntek a vérhatalommal rendelkező úriszékek tömlőcei is. A használhatóbbak vármegei hatáskörbe kerültek, a többit felszámolták. De a korszerű értelemben vett büntetés-végrehajtást szolgáló börtönök létesítésére még hosszan várakozni kellett.

IRODALOM

- Eckhart Ferenc (1954): *A földesúri büntetőbíráskodás a XVI-XVII. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Gazdaságtörténelmi Szemle (1899): *Csejthei uradalmi rendtartás 1661-ből. Az csejtei jószágban, levő némely abususoknak sublatiójára való edictumok*. 1899/VI.
- Gál Farkas (1984): *Az úriszék előtt*. Kozmosz könyvek, Budapest.
- Hajdú Lajos (1996): *Bűnözés és büntetésbíráskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarorszáგában*. Akadémiai kiadó, Budapest.
- Hajdú Lajos (1985): *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Magvető kiadó, Budapest,
- Kállay István (1985): *Úriszéki bíráskodás a XVIII-XIX. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Mezey Barna (2018): Tömlöcgyakorlat a Nyugat-Dunántúlon a források tükrében a 19. század első felében. In: Nagy Janka Teodóra – Falus Orsolya (szerk.): *A jogi kultúrtörténet és a jogi néprajz új forrásai II. Jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferencia Szekszárd, 2017. szeptember 28-29.* Jogi kultúrtörténeti, jogi néprajzi kiskönyvtár 7. Pécsi Tudományegyetem KPVK, Szekszárd.
- Nemes Márta (1987): Börtönépítés Magyarországon. In: *Igazságügyi épületek Magyarországon a dualizmus korában*. Az Országos Műemlék Felügyelőség Magyar Építészeti Múzeuma, Budapest.
- Varga Endre (1958): *Uriszék. 15-17. századi perszövegek*. Akadémiai Kiadó, Budapest.